

5. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-3-17>

УДК 336.63

Борисова І.С.

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавський державний аграрний університет

Borysova Iryna

Poltava State Agrarian University

ПЛАНУВАННЯ ОСОБИСТИХ ФІНАНСІВ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Стаття спрямована проаналізувати та надати практичні поради, стосовно планування та використанню особистих фінансів під час кризових явищ, особливо тих, які відбуваються у зв'язку з пандемією. Всесвітня пандемія спровокувала рецесію економіки. Більшість верст населення залишилися без «фінансової подушки», або на межі банкрутства. Знизився рівень доходу населення, зросло безробіття, збільшилось кредитне навантаження, тому необхідно пристосуватися до нових викликів, а не чекати на покращення. На сьогодні існує безліч способів управління фінансами, завдання фахівців з фінансових питань допомогти населенню вибрати те, що підходить кожному особисто. При цьому не забувати, що контролювати свої доходи й заощадження – це праця, що потребує грамотного підходу. Загальна світова практика підтверджує, що обмеженість знань з основ фінансової науки та обмеженість доступу до окремих фінансових послуг є однією з основних причин збереження нерівності доходів серед населення і повільного економічного зростання. Дослідження Світового банку свідчать, що своєчасне надання населенню країни та регіону широкого доступу до спектру фінансових послуг помітно стимулює їх соціально-економічне зростання.

Ключові слова: особисті фінанси, нерівність доходів, критичні витрати, фінансова інклюдія, диверсифікація, оптимізація витрат.

Постановка проблеми. Ціллю нашого дослідження є аналіз підходів, порад, методів, розробок, якими слід керуватися під час фінансових криз і нестабільних фінансових ситуацій. Кризові явища можуть спричинити невизначеність з багатьох причин, і нинішня пандемія коронавірусу не є винятком. Якщо ви зазнали змін у своєму фінансовому становищі через звільнення, скорочення годин або заробітної плати, через збільшення медичних витрат, важливо зробити підсумок, де ви перебуваєте, і скласти план забезпечення фінансової стабільності зараз і в майбутньому. Завдання науковців і фахівців з цих питань донести до населення, як залишитися стійким до фінансових труднощів та потрясінь. Як оптимізувати свої особисті фінанси не тільки під час кризи, но і після неї, зараз це стає особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами планування особистих фінансів під час фінансово-економічних криз, а також пошуками методів їх подолання займається не одне покоління вчених, як вітчизняних, так і іноземних. Свої праці цьому питанню присвятили таки видатні науковці, як Ірвінг

Фішер, Дуглас Даймонд, Філіп Х. Дібвіг, Барановський О.І., Захарченко Н.В., Іванов С.В., Шваб П.В. та ін.

І. Фішером було запропоноване класичне пояснення фінансової нестабільності він стверджував, що нестабільність пов'язана з макроекономічними циклами, зокрема з динамікою сукупної заборгованості в економіці [3]. Д. Даймонд і Ф. Дібвіг розглядають ситуацію, коли «хороша» економіка переходить в «погану», це супроводжується банківською панікою. Науковці вказують на такий важливий чинник фінансової стабільності, як довіра інвесторів [2].

Українські дослідники, теж постійно вивчають ці питання, наприклад О.І. Барановський наголошує, що розвиток кризових явищ багато в чому зумовлюється статусом кво в національних і світових фінансових системах та на світових фінансових ринках. Ось чому дуже важливо, знати коли настає фінансова нестабільність, у чому її сутність, які заходи можна вжити для запобігання різноманітним кризовим явищам або їх мінімізації [6, с. 5].

Н.В. Захарченко зазначає, що на переконання практиків і науковців, постала гостра потреба в наданні

фізичним особам базової освіти з управління власними фінансами, що включає вміння вести власний бюджет, планувати доходи й витрати, робити заощадження та розпоряджатися ними [9, с. 106]. П.В. Шваб звертає увагу на те, що подолання кризових явищ напряму пов'язане зі збільшенням споживання товарів та послуг в домогосподарствах, покращання фінансового стану тісно пов'язане з відновленням економічної активності підприємств, в першу чергу виробничої сфери [14]. С.В. Іванов підкреслює, що через відсутність чіткої концепції, стратегії та пріоритетів подальшого розвитку під час фінансово-економічних розладів, відбуваються стагнація економіки та зубожіння населення. Механізми державного впливу на ринку праці можна вважати такими, що не відповідають сучасним вимогам і потребують кардинального перегляду [10, с. 14]. Всі ці питання, які виникають під час кризових явищ в економіці, потребують подальшого вивчення та обговорення. Покликання вчених і фахівців з цих питань, це розробка концепцій, стратегій, практичних порад, а також надання консультацій населенню з приводу планування своїх особистих фінансів.

Формування цілей статті. Ціллю нашого дослідження є ситуації, в якій опинились домогосподарства України під час економічної кризи, вивчення складу грошових доходів та витрат цих економічних суб'єктів та розробка пропозицій щодо підвищення рівня життя населення нашої держави.

Виклад основного матеріалу. В тих надскладних умовах, які зараз склалися у світі у зв'язку з пандемією, дуже важливо не допустити критичних витрат особистого бюджету. Витрачати кошти на неважливі речі було б марнотратством. З обережністю підходити до оформлення кредитів, позик на отримання автомобіля, швидких пропозицій готівки, які можуть бути спокусливими, але часто призводять до боргових спіралей. Тому актуальним є володіти правдивою інформацією і мати доступ до перевірених джерел.

Фахівці з питань планування та оптимізації особистих фінансів у своїх наукових доробках доводять необхідність інклюзивного економічного зростання. Доступ до фінансових послуг, включаючи доступ до кредитів, сприяє зменшенню нерівності в доходах та прискорює економічне зростання. Дослідження показують, що фінансова інклюзія дозволяє людям відкривати та розширювати бізнес, інвестувати в освіту, краще керувати ризиками та поглинати фінансові потрясіння. Фінансова інклюзія також полегшує відстеження економічного та фінансового впливу COVID-19 та політики щодо пом'якшення його впливу [9, с. 108].

Зараз інтернет заповнила неймовірна кількість фейків, які сприяють поширенню паніки. Будь-яка дезінформація може нашкодити, тому отримувати інформацію потрібно тільки з перевірених джерел. Такими в Україні є: Сайт Міністерства фінансів України; Сайт Міністерства Охорони Здоров'я; Інтерактивна карта поширення COVID-19; Українське інформаційне агентство; Міжнародне інформаційне агентство та ін.

Можливо, не всі отримали належної освіти з фінансів або просто не подобаються цифри, формули та електронні таблиці, якою б не була причина, фінансове майбутнє залежить від того, наскільки добре людина відстежує свої доходи та витрати. Технологія – це чудова річ, вона робить управління фінансами бізнесу простішим, ніж будь-коли раніше. Кожен може перетворити свій телефон або планшет на мобільну бухгалтерію, завантаживши кілька корисних програм, які заощадять час і гроші, існує багато розумних мобільних додатків для будь-яких потреб, наприклад: Square, Monefy, Money Lover, Money Manager, Expensify, Дзенмані: облік витрат; Spendee [8].

Одне з найкращих видів зброї для боротьби з фінансовими проблемами – це планування бюджету. Бюджет – це щомісячний розпис грошових доходів і витрат. Він спрямовує рішення щодо витрат, таким чином, що гроші витрачаються тільки на ті речі, які насправді дуже важливі, допомагає оптимізувати свої фінансові ресурси. Нами складено наступну таблицю з основних індикаторів грошових доходів і витрат українців по даних Державної служби статистики України за 2019 рік табл. 1.

Виходячи з даних табл. 1 можна зробити висновки, що основна частина грошових доходів громадян складає заробітна плата 62,3%, доходи від підприємницької діяльності займають тільки другу сходинку – 7,1%. Тому, основне джерело надходжень до особистих бюджетів, напряму залежить від фінансової політики та економічного стану держави. Головне завдання державних структур, створити належні умови для розвитку підприємницької діяльності фізичних осіб, щоб населення мало змогу самостійно забезпечити себе всім необхідним.

Стосовно грошових витрат, ми бачимо, що витрати на продукти харчування становлять 47,9% від загальної суми, це зовсім не означає, що українці споживають багато їжі. Середня енергетична цінність продуктів добового раціону на людину Україні складає всього 2910 ккал, наприклад у США цей показник дорівнює 3800 ккал, а у Канаді – 3590, у Польщі – 3400 ккал. Згідно з Законом Енгеля, який говорить, що зі зростанням величини доходів, частка витрат на придбання товарів першої необхідності скорочується і вона повинна бути в діапазоні 10–20% для розвинутих країн світу [13]. Така частка витрат на харчування, говорить про нестабільну фінансову ситуацію в країні й недостатню кількість доходів населення. Друге місце займають витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива – 16,5%. Частка цих витрат, теж бажає зменшення, хоча б до 15%, на жаль ціни на утримання житла та сплату комунальних послуг тільки збільшуються, наприклад у 2018 році, вони склали лише 14,8% [7, с. 62]. Зв'язок та транспорт займають третю сходинку – 8,9%. Різниця між грошовими доходами і споживчими грошовими витратами складає 3128,55 грн., а саме 28% залишається домогосподарствам для резерву, це говорить про можливість ство-

Склад грошових доходів і витрат домогосподарств України за 2019 рік

№ п/п	ДОХОДИ			ВИТРАТИ		
	Джерела формування	Сума середній показник	%	Напрями витрат	Сума	%
1.	Оплата праці	6945,10	62,3	Продукти харчування та безалкогольні напої	3832,75	47,9
2.	Доходи від підприємницької діяльності	792,91	7,1	Алкогільні напої та тютюнові вироби	302,47	3,7
3.	Доходи від продажу с.г. продукції	291,08	2,6	Одяг і взуття	523,86	6,5
4.	Доходи від власності	128,57	1,1	Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	1321,14	16,5
5.	Пенсії, стипендії	2016,26	18,1	Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	175,65	2,2
6.	Допомоги, пільги, субсидії та компенсацийні виплати, надані готівкою	289,36	2,7	Охорона здоров'я	384,08	4,8
7.	Грошова допомога від родичів та інших осіб	461,40	4,1	Зв'язок та транспорт	712,37	8,9
8.	Аліменти	33,40	0,3	Відпочинок, культура	156,42	2,0
9.	Інші грошові доходи	186,96	1,7	Освіта	104,96	1,3
10.				Ресторани та готелі	252,29	3,1
11.				Різні товари та послуги	250,50	3,1
Грошові доходи:		11145,04	100,0	Споживчі грошові витрати	8016,49	100,0

Джерело: складено автором за даними [7, с. 62, 231]

ріння заощаджень на майбутнє від 10% до 15% грошових надходжень. Фахівці рекомендують створювати резерв коштів поетапно, відкладаючи від 10% до 25% від кожного доходу людини.

Фінансові консультанти пропонують модель оптимального бюджету 50/30/20. Це означає, що 50% йде на предмети вкрай необхідні, такі як оренда, комунальні послуги, харчові продукти та транспорт; 30% пов'язані зі способом життя, такі як харчування поза домом, покупки одягу і т. д.; 20% – в майбутнє, виплату боргів, на пенсію, так і на надзвичайні ситуації. Варто зазначити, що така модель бюджету є загальною. Окремі складові можуть мінятися та подрібнюватися з метою деталізації доходів та витрат.

Звичка вести свої особисті фінанси – це вже перший і вагомий крок до контролю власних коштів. І суть не в тому, щоб у всьому собі відмовляти. Адже грамотне ведення особистих фінансів дозволяє зрозуміти, скільки й на що витрачає індивідуум. Вважаємо, що головне в оптимізації особистих доходів зрозуміти оптимізацію джерел їх утворення. Досягнення поставлених цілей, варто здійснювати одночасно за двома напрямками:

1. Екстенсивний – шляхом збільшення рівня заробітних плат та соціальних стандартів, зменшення податкових платежів. Використовувати заходи екстенсивного характеру покладені на уряди держав, які встановлюють мінімальну заробітну плату та прожитковий мінімум, визначають розміри соціальних стандартів і формує податкову політику в країні.

2. Інтенсивний – внаслідок активізації ведення підприємницької діяльності фізичними особами, участі населення в операціях на фінансовому ринку та збіль-

шення можливостей для реалізації інтелектуального потенціалу [11, с. 166].

Досліджуючи питання з планування оптимізації особистих фінансів, ми робимо висновок, що величина витрат індивіда перебуває у прямій залежності від його доходу з точки зору довгострокової перспективи. Першочерговим завданням є диверсифікація та збільшення доходів громадянина, і лише потім пошук шляхів зменшення витрат. Загальним шляхом до диверсифікації є зменшення ризику або нестабільності шляхом інвестування в різні активи. Диверсифікація полягає у розподілі своїх грошей на кілька інвестицій та різні види інвестицій. Більшість спеціалістів з інвестицій погоджуються з тим, що, хоча це не гарантує від втрат, диверсифікація є найважливішою складовою досягнення довгострокових фінансових цілей при мінімізації ризику [11, с. 184].

Громадяни країн з розвинутою ринковою економікою частіше використовують різні методи ведення своїх особистих фінансів, чим громадяни України. Це проявляється у використанні послуг фінансових консультантів, складанні та плануванні особистих бюджетів, формуванні планів покупок і забезпечені старості. Згідно з опитуванням лише 9% громадян України складають фінансові плани або ведуть домашню бухгалтерію, тоді як в країнах Європейського союзу цей показник становить в середньому 35%, в США – 40%. [11, с. 143]. Досліджуючи дане питання можна виділити три важливіших вектори управління та планування особистими фінансами:

– загальнодержавний, який полягає у законодавчому забезпеченні прав і свобод громадян у всіх сферах

економічної й соціальної діяльності. Держава здійснює управління добробутом своїх громадян через систему оподаткування, встановлення рівня заробітних плат, регулюючи відносини на ринку праці та формуючи загальну макроекономічну політику;

– інституційний проявляється в процесі ведення і прийняття фінансових рішень фізичними особами щодо використання своїх заощаджень і трансформації їх в інвестиції. Тобто, це є діяльність, пов'язана з інвестуванням вільних коштів громадян за допомогою пенсійних фондів, пайових і венчурних фондів, інститутів спільного інвестування, і т.п.. Даний рівень управління коштами передбачає переважно звернення до фахових учасників фінансового ринку з метою отримання прибутку.

– індивідуальний, являє собою низку соціальних і економічних рішень, які приймаються громадянами в процесі їх життєдіяльності з метою покращення добробуту. Індивідуальне управління коштами передбачає планування особистих бюджетів, розпорядження майном, відносин страхування та спадкування, заходів щодо збереження майна чи власного бізнесу як поточних, так і перспективних потреб [11, с. 143].

Незалежно від причини фінансової нестабільності, наслідки можуть бути руйнівними. Людина, яка стикається з фінансовими потрясіннями, може зазнати стресу, розгубленості, втрати впевненості та контролю. Важливе не хвилюватися, потрібно розібратися і відновити себе та свою кредитну історію. Головні кроки, які пропонують фахівці з подолання нестабільної фінансової ситуації це [4].

1. Визначте основну проблему, яка спричиняє труднощі. Першим кроком до подолання фінансових проблем є виявлення основної проблеми, яка спричиняє фінансові труднощі. Фінансові проблеми, як правило, є симптомом більшої проблеми. Якщо фінансова проблема спричинена зовнішніми факторами, такими як пандемія Covid-19, важливо розуміти, що проблеми можуть покращитися після закінчення пандемії.

2. Створіть бюджет – витрачайте гроші таким чином, щоб допомогти розв'язати проблему. Дотримуйтесь правила 50/30/20. Витрачайте 50% доходу після оподаткування на потреби (включаючи борг), 30% на потреби та заощадьте решту 20%. Ваша мета – залишити гроші, щоб заощадити. Спитайте себе: Чи потрібно мені стільки їсти? Чи потрібно витрачати на розваги чи хобі цього місяця? Чи можу я взяти обід для роботи, а не купити? Визначте фінансові пріоритети, щоб керуватися вашим вибором витрат.

3. Створіть «фінансову подушку» яка, як мінімум буде складатися із ваших витрат на 3-6 місяців, цей ощадний рахунок слід використовувати лише як надзвичайний фонд. Почніть економити готівку щотижня або місяця, поки не досягнете цієї мети.

4. Заощаджуйте гроші до свого надзвичайного фонду на покриття пенсійних витрат та навчання дітей.

5. Управляйте фінансами за допомогою мобільного банкінгу, ви зможете легко перевіряти залишки на

рахунках, оплачувати їх, здійснювати перекази та задовольняти багато своїх щоденних банківських потреб. Інтернет-інструменти дадуть вам змогу стежити за своїми звичками витрат.

6. Контролюйте свої витрати за кредитними картками. Важливо знати: якщо ви хочете оформити кредит, ваш коефіцієнт використання кредиту повинен бути менше ніж 30% від загальної суми вашої доступної позики.

7. Визначте невеликі кроки, які ви можете зробити для розв'язання проблеми та досягнення своїх цілей. Рішення фінансових труднощів часто полягає у зменшенні витрат, збільшенні доходу або в поєднанні обох дій. Скасуйте платну передплату в тренажерних залах, клубах та зменште частоту обіду в ресторанах. Згорніть покупки нового одягу, відвідування концертів тощо, зробіть собі каву, готуйте їжу оптом, яку ви можете заморозити. Більшість людей не хочуть вносити зміни у свій спосіб життя, але внесення кількох невеликих змін для полегшення фінансового стресу, можуть принести набагато більше користі задля покращення фінансового стану [1].

8. Користуйтеся послугами страховиків, зверніть увагу на те, щоб отримати страховку на переривання бізнесу, яка покриватиме певні види втрат доходу, які у загальному підсумку захистять ваші особисті фінанси. Оскільки існують різні типи покриттів, проконсультуйтеся зі страховим агентом, який порадить, що найкраще підходить для вашого бізнесу.

9. Розробіть свій план подолання фінансових проблем. Перед тим, як почати вирішувати свої фінансові проблеми та труднощі, ви можете скласти реалістичний план для досягнення своїх цілей. Найкращий спосіб боротьби зі стресом, спричиненим поганими фінансами, – це зосередження уваги на вирішенні проблеми.

10. Час від часу переглядайте свій бюджет та вносите необхідні зміни, накопичуйте заощадження, щоб ви могли нести непередбачувані витрати не потрапивши у скрутне становище. Кожен раз у раз витрачайте кілька хвилин, щоб переглянути, як ідуть справи. Ваш план працює? Чи прогресуєте ви до своїх цілей? Якщо ні, то вам слід уважніше розглянути, щоб з'ясувати, чому ні, і скорегувати свій план.

11. Запобігайте майбутнім фінансовим викликам. У майбутньому неодмінно виникнуть несподівані фінансові виклики, ключем до вирішення цих проблем є гнучкість. Під час випробувань намагайтеся думати довгостроково.

Вважаємо, якщо дотримуватися вищенаведених рекомендацій у сфері особистих фінансів, це в кінцевому приведе до підвищення реальних доходів та економічної активності домогосподарств, зменшення диференціації населення за рівнем доходу та загально підвищить економічну культуру й добробут суспільства в цілому.

Звісно, що значна частина населення внаслідок обмеженості джерел доходу, низької фінансової грамотності не має змоги втілювати дані рекомендації в

життя. Частина людей, які мають достатні доходи для реалізації даних заходів внаслідок низької економічної культури, стереотипів щодо економії коштів та менталітету, не хочуть слідувати простим порадам, які дадуть змогу покращити фінансовий стан або зберегти частину власних фінансових ресурсів.

Висновки. Підвищення рівня життя громадян і забезпечення подальшої фінансової стійкості домогосподарств повинно залежати від економічно-фінансового стану країни. Держава є гарантом єдиних стандартів життя для всіх громадян і територій України.

Розгортання хвиль поширення COVID-19 має негативні наслідки, такі як, помірна реінтеграція світової економіки та розгортання глобальної фінансово-економічної кризи, погіршення стану вітчизняної економіки та зменшення добробуту населення. Індивідуальне складання бюджетів, дає змогу домогосподарствам контролювати своє фінансове становище, забезпечити фінансову стабільність в майбутньому та оптимізувати свої доходи і витрати. Систематичне планування свого бюджету забезпечує контроль за використанням коштів, їх раціонального розподілу та зменшенню ризиків банкрутства фізичної особи.

Отже, за результатами нашого дослідження, ми дослідили, основні постулати фінансової поведінки при індивідуальному підході до ведення особистих фінансів, які радять фінансові консультанти опираючись на власні емпіричні дослідження, це: 1) мінімізація заборгованості та відмова від використання кредитних ресурсів; 2) планування та ведення особистого бюджету; 3) диверсифікація активів; 4) створення

«фінансової подушки»; 5) відокремлення підприємницького капіталу та особистого бюджету; 6) використання податкових пільг; 7) підвищення своєї фінансової грамотності.

Загальнодержавне управління, повинно бути направлено на збільшення добробуту громадян. Для цього потрібне враховувати рекомендації Світового банку та досвід провідних країн. В цьому напрямку, ми вважаємо зробити за доцільне наступні кроки: 1) розвивати практику введення фінансової грамотності серед населення; 2) Національному Банку України, Міністерству культури та інформаційної політики України, Міністерству соціальної політики України з координацією з Пенсійним Фондом України та державними банками (проводити більш активну просвітницьку роботу з населенням щодо фінансової грамотності, створити безплатну онлайн-платформу, задля роз'яснювальної роботи стосовно фінансових послуг фізичних осіб, можливості оформлення й офіційного розгляду претензій в режимі онлайн, доведення повної інформації щодо наявності та вартості фінансових інструментів і послуг; 3) закріпити законодавчо введення покарання за використання неповної та неправдивої інформації при наданні фінансових послуг фінансовими установами.

Планування особистого фінансового простору повинно відбуватися за підтримкою держави в першу чергу. Заходи просвітницького характеру, впливатиме на рівень життя громадян. Обізнаність населення у сфері фінансів та фінансових послуг дасть змогу оптимізувати свій особистий бюджет, збільшити доходи, утриматися від зайвих витрат і забезпечити себе на майбутнє.

Список літератури:

1. 6 Quick Tips To Help You Get Out of A Financial Crisis. URL: <https://www.finsmes.com/2017/08/6-quick-tips-to-help-you-get-out-of-a-financial-crisis.html>. (дата звернення: 11.04.2021).
2. Diamond Douglas W., Dybvig Philip H. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, 1983. Vol. 91(3), pp. 401–419.
3. Fisher I. The Debt-Deflation Theory of Great Depression. *Econometrica*. 1933. Vol. 1 (October). P. 337–357.
4. How to Overcome 8 Sources of Financial Problems & Difficulties. URL: <https://www.mymoneycoach.ca/blog/how-to-overcome-financial-problems-difficulties>. (дата звернення: 12.04.2021).
5. Mitchell Grant. Financial Inclusion. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-inclusion.asp> (дата звернення: 10.04.2021).
6. Барановський О.І. Предтечі фінансових криз. *Фінанси України*. 2009. № 3. С. 3–23.
7. Державна служба статистики України. Витрати і ресурси домогосподарств України за 1919 р. Статистичний збірник. Частина І. Київ. 2020. С. 62, с. 231. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/06/zb_vrd_19_ue.pdf (дата звернення: 10.04.2021).
8. Домашня бухгалтерія – 7 найкращих програм. URL: <https://financer.com/ua/blog/best-apps/> (дата звернення: 10.04.2021).
9. Захарченко Н.В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.
10. Иванов С.В. Фінанси домогосподарств: аналіз у контексті політики забезпечення добробуту населення України. *Фінанси України*. 2018. № 9. С. 7–24.
11. Куцяк В.О. Особисті фінанси в умовах розвитку ринкових відносин в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня канд. економ. наук. : 08.00.08. Тернопіль. 2015. 220 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4522/1/dis.pdf> (дата звернення: 10.04.2021).
12. Місюк М.В. Про державне регулювання розвитку галузі скотарства. *Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК»*. 2009. № 4. С. 113–114.
13. Новосельцева А.М. Тенденції змін у харчуванні залежно від доходів споживачів та цін на продукти харчування. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2011. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=709> (дата звернення: 14.04.2021).

14. Шваб П.В. Витрати і доходи домогосподарств України в період економічної кризи. *Науково-виробничий журнал «Облік і фінанси АПК»*. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/vitrati-i-dohodi-domogospodarstv-ukraini-v-period-ekonomichnoi-krizi.html> (дата звернення: 10.04.2021).

References:

1. 6 Quick Tips To Help You Get Out of A Financial Crisis. Available at: <https://www.finsmes.com/2017/08/6-quick-tips-to-help-you-get-out-of-a-financial-crisis.html> (accessed 11 April 2021).
2. Diamond Douglas W., Dybvig Philip H. (1983) Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, vol. 91(3), pp. 401–419.
3. Fisher I. (1933) The Debt-Deflation Theory of Great Depression. *Econometrica*, vol. 1 (October). pp. 337–357.
4. How to Overcome 8 Sources of Financial Problems & Difficulties. Available at: <https://www.mymoneycoach.ca/blog/how-to-overcome-financial-problems-difficulties> (accessed 12 April 2021).
5. Mitchell Grant. Financial Inclusion. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-inclusion.asp> (accessed 12 April 2021).
6. Baranovskij O.I. (2009) Predtechi finansovykh kryz [Forerunners of financial crises]. *Finance of Ukraine*, no. 3, pp. 3–23.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) Vytraty i resursy domogospodarstv Ukrayiny za 1919 r. [Expenditures and resources of households in Ukraine in 1919]. Statystychnyi zbirnyk. Chastyna I. Kyiv: pp. 62, p. 231. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/06/zb_vrd_19_ue.pdf (accessed 12 April 2021).
8. Domashnia bukhhalterii – 7 naikrashchykh prohram. Available at: <https://financer.com/ua/blog/best-apps/> (accessed 10 April 2021).
9. Zakharchenko N.V. (2020) Finansova inkluziia dlia pidvyshchennia dobrobutu naseleння ta ekonomichnoho zrostantia derzhavy [Financial inclusion to improve the welfare of the population and economic growth of the state]. *Finance of Ukraine*, no. 6, pp. 105–116.
10. Ivanov S.V. (2018) Finansy domohospodarstv: analiz u konteksti polityky zabezpechennia dobrobutu naseleння Ukrainy [Household finances: an analysis in the context of the welfare policy of the population of Ukraine]. *Finance of Ukraine*, no. 9, pp. 7–24.
11. Kutsiak V.O. (2015) *Osobyty finansy v umovakh rozvytku rynkovykh vidnosyn v Ukraini* [Specialists of finance in the minds of the development of rinkovydnosin in Ukraine] (PhD Thesis). Ternopil: Ternopil National Economic University. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4522/1/dis.pdf> (accessed 10 April 2021).
12. Misiuk M.V. (2009) Pro derzhavne rehuliuвання rozvytku haluzi skotarstva [About the state regulation of the development of cattle farming]. *International scientific-virobnicheskyy magazine "Economics of the agro-industrial complex"*, no. 4, pp. 113–114.
13. Novoseltseva A.M. (2011) Tendentsii zmin u kharchuvanni zalezno vid dokhodiv spozhyvachiv ta tsin na produkty kharchuvannya [The tendencies of changes in food products are largely attributable to incomes and prices for food products]. *Elektronnyi zhurnal «Efektyvna ekonomika»* [Electronic magazine "Effective Economics"], no. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=709> (accessed 10 April 2021).
14. Shvab P.V. (2011) Vytraty i dokhody domohospodarstv Ukrainy v period ekonomichnoi kryzy [Vitrati and come to the household of Ukraine during the economic crisis]. *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal "Oblik i finansy APK"* [Science-and-file magazine "Oblik and finance agro-industrial complex"]. Available at: <http://magazine.faaf.org.ua/vitrati-i-dohodi-domogospodarstv-ukraini-v-period-ekonomichnoi-krizi.html> (accessed 10 April 2021).

ПЛАНИРОВАНИЕ ЛИЧНЫХ ФИНАНСОВ В КРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

Статья направлена проанализировать и дать практические советы, по планированию и использованию личных финансов во время кризисных явлений, особенно тех, которые происходят в связи с пандемией. Всемирная пандемия спровоцировала рецессию экономики. Большинство слоев населения остались без «финансовой подушки», либо на грани банкротства. Снижение дохода, выросла безработица, увеличилась кредитная нагрузка, поэтому необходимо приспособиться к новым вызовам, а не ждать улучшения. Сегодня существует множество способов управления финансами, задача специалистов по финансовым вопросам помочь населению выбрать то, что подходит каждому лично. При этом не забывать, что контролировать свои доходы и сбережения – это труд, требующий грамотного подхода. Мировая практика подтверждает, что ограниченность знаний по основам финансовой науки и ограниченность доступа к отдельным финансовым услугам, является одной из основных причин сохранения неравенства доходов среди населения и медленного экономического роста. Исследования Всемирного банка показывают, что своевременное предоставление населению страны и региона широкого доступа к спектру финансовых услуг заметно стимулирует их социально-экономический рост.

Ключевые слова: личные финансы, неравенство доходов, критические расходы, финансовая инклюзия, диверсификация, оптимизация расходов.

PLANNING OF PERSONAL FINANCE IN A CRISIS PERIOD

In this publication we provide tips to help strengthen personal finances in a crisis situations. It should be noted that as part of state programs aimed at increasing financial literacy, it is especially important to monitor the literacy and quality control of financial activity of the population in terms of combating various forms of financial fraud targeting people's savings. Improving financial literacy of the population is one of the main ways to improve the management of personal finances, which does not require significant costs. We analyzed the research of both foreign and domestic scientists on these matters. Household financial planning should begin with the planning and compilation of a personal budget or a family budget. Optimization of personal expenses after their detailed analysis is rationalization. Rationalization of personal expenses should be carried out on the basis of research of current and perspective needs of the individual to define the unnecessary expenses and search for the ways to save purchasing certain groups of goods or services. Helping to control and eliminate emotional purchases, thereby minimizing the impact of inflation on own costs. Low financial literacy of consumers of retail financial services, the presence of asymmetric information in the relationship between providers and consumers of the services in the financial market create favorable conditions for various abuses and financial crimes. The concept of financial inclusion is considered, which in our opinion is a driver of economic growth and an important factor of social equality in the modern world. Central banks and other financial market regulators, international organizations, and other market players have emphasized the importance of financial inclusion in recent decades. We have selected a list of basic tips from financial advisors on managing and planning personal finances. In Ukraine, more than a third of the population remains outside the financial system. This indicates their separation from the economy of the state and society as a whole, lower level of efficiency of money management and financial security. The vocation of financial scientists is to bring to the public the basics of financial awareness and help solve many issues that arise, both in personal finance and at the state level.

Key words: *personal finance, income inequality, critical spending, financial inclusion, diversification, cost optimization.*